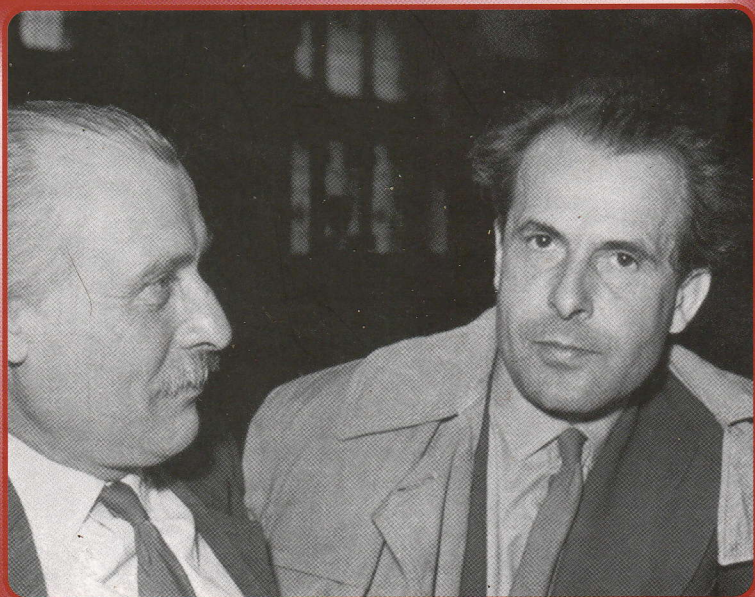

Csorba Győző és Takáts Gyula levelezése

1941 – 1991

Ez a könyv a Nemzeti Kulturális Alap

támogatásával jelenik meg.

Sajtó alá rendezte, az utószót írta és
a jegyzeteket készítette Pintér László.

Az előszót Tüskés Tibor írta.

Takáts Gyula leveleit és Takáts Gyula dedikációinak
szövegét számítógépbe írta Pintér László.

Csorba Győző leveleit és Csorba Győző dedikációinak
szövegét számítógépbe írta Parill Orsolya.

Sorozatszerkesztő: Szirtes Gábor

© Csorba Győző örökösei

© Takáts Gyula

© Pintér László

© Tüskés Tibor

© Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

ELŐSZÓ

Takáts Gyulát és Csorba Győzőt születésük idejét tekintve (Tab, 1911; Pécs, 1916) öt év választotta el. Ez az öt év húsz-harminc éves életkorban még jelentős távolság két ember között (Csorba Győző Takátsot hozzá írt első levelében, 1941-ben még „Kedves Gyula Bátyám!”-nak szólítja, ötven-hatvan évesen már észre sem vehető. Csorba Pécssett, Takáts Kaposvárott diákoskodik, majd mindketten ugyanabban a városban, ugyanannak az egyetemnek, az Erzsébet Tudományegyetemnek a hallgatói, de Takáts 1929 és 1934 között a bölcsészkar előadásait hallgatja, és már akkor Weöres Sándorral, Tatay Sándorral barátkozik, Csorba viszont 1935-ben az egyetem jog- és államtudományi karára iratkozik, ahol 1939-ben szerez diplomát és doktorátust. Takáts első verseskötete, a *Kút*, 1935-ben lát napvilágot. Csorba első könyve, a *Mozdulatlanság* 1938-ban jelenik meg. Takáts Gyula 1935-ben visszaköltözik Kaposvárra, előbb óraadó tanár, majd 1949-től 1971-ig a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum igazgatója. Csorba Pécssett marad, 1941-től városi közigazgatási tisztviselő, majd 1943-tól a városi, később a megyei könyvtár igazgatója, illetve igazgatóhelyettese. Személyesen az 1931-ben alakult pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság ülésein találkoznak. Takáts a társaság tagja, Csorba pedig a társaság pénztárosa, majd 1941-től a társaság folyóiratának, az akkor induló és Várkonyi Nándor szerkesztésében megjelenő Sorsunk munkatársa. Takátsnak korán – Csorbánál korábban – kialakul költői tudata, viszont Csorba az, aki szerkesztőként a beküldött kéziratok fölött 1941-től döntési helyzetbe kerül. Ettől kezdve Csorba minden pécsi irodalmi folyóirat – 1941 és 1948 között a Sorsunk, 1949-ben a Katkó István szerkesztette „első” Dunántúl, 1952 és 1956 között a Szántó Tibor szerkesztette „második” Dunántúl, 1958-tól a Jelenkor – szerkesztésében rövidebb-hosszabb kiadványokkal, mint rovatvezető, társszerkesztő illetve főmunkatárs jóformán haláláig, 1995-ig részt vesz. Ily módon ő az, akinek folyamatosan módja van Takáts Gyulától kéziratot kérni, illetve akinek Takáts Gyula kéziratot küld.

A két költő között a munkatársi kapcsolat bensőséges barátsággá 1947-1948 fordulóján válik. Mindketten – csekély eltéréssel – azonos időben mintegy fél évet a Római Magyar Akadémia ösztöndíjas vendégeként Olaszországban töltenek. A Via Giulia 1. szám alatt, a Palazzo Falconeriben laknak, közös római sétákat tesznek, együtt látogatják a múzeumokat, együtt indulnak firenzei és szicíliai kirándulásokra. Ugyanakkor más írók, tudósok, többek között Weöres Sándorék, Nemes Nagy Ágnesék, illetve Fülep Lajos, Kerényi Károly is az akadémia vendégei. Takátsot és Csorbát a közös élmények életre szólóan ekkor kötik össze, s ezek a közös élmények azok, amelyekre leveleikben, illetve a különféle jubileumi alkalmakkor, a kerek születési évfordulókon az egymásnak ajánlott verseikben később is sokszor hivatkoznak. Egyébként ez a félév volt az az idő, amikor Csorba Győző is szülővárosától a leghosszabb ideig távol került, s amikor Takáts Gyula életének színtere is – leszámítva a munkácsi tanárkodás rövid idejét – nem Kaposvár volt. Ily módon, bár Takáts Gyula és Csorba Győző egész élete két különböző dunántúli városban telt el, s egymástól távol működtek, a köztük lévő térbeli távolság légvonalban akkor sem volt több ötven kilométernél.

Levelezésük az 1941 és 1995 közötti időből mintegy 150 dokumentumot tartalmaz. (A meglévőkből elveszett levelekre is következtetni tudunk.) A levelek időbeli eloszlása nem egyenletes. Vannak évek, amikor sűrűn váltanak levelet, és vannak évek, amikor megritkul a levelezés, sőt például 1949 és 1952, 1959 és 1964, illetve 1966 és 1969 között teljesen hiányzik. Főként 1970 után csappan meg a levelek száma, az utolsó húsz évben évente csupán két-három oda-vissza küldött levél születik. A levélváltást alkalmanként a személyes találkozás pótolhatta, bár feltűnő, hogy Pécs és Kaposvár ugyan nem esik messze egymástól, a levelekben inkább a várt és óhajtott, mint a megtörtént és realizált találkozásokról esik szó. Takáts Gyula Fonyódra, Becére, Budapestre jár, Csorba Győző ritkán mozdul ki a háza körüli kertből, a városból, a révfülöpi nyaralásoknak is a kellemetlen szomszédok miatt hamar vége szakad.

Milyenek s miről szólnak ezek a levelek? Terjedelmük általában rövid, és többnyire gyakorlati dolgokról van bennük szó. A levelekben visszatérő fordulat a kérdés: „Hogy élsz?”, „Hogy vagy?”, „Mi újság nálatok?”. Főként különféle „ügyekről”, hírekről, eseményekről, kéziratok sorsáról értesülünk belőlük. Csorba Győző verseket kér az általa szerkesztett folyóiratok, a Sorsunk, a Dunántúl, a Jelenkor számára, Takáts Gyula kéziratokat küld, majd egy idő után küldeményének sorsa felől érdeklődik. Megjelenő könyveiket elküldik egymásnak, azokat megköszönik, és pár sorban véleményt mondanak. Csorba kissé bővebben, Takáts rövidebben. Takáts Gyula írja az *Ocsúdő évek*-ről: „Nagyot változott a gépelt példány óta. Nekem fenyegebb lett, mint a korahajnali füledt erdő, amikor fénypászmákat kap. Szebb lett, ami igaz és jó volt. Gratulálok.” Csorba Győző Takáts *Vitorlás a berken* című regényéért így lelkesedik: „Csodálatos világot, atmoszférát, figurákat tudtál teremteni, pontosabban: csodálatosan meg tudtad teremteni őket. Teljes meggyőződéssel vallom, hogy az egyik legszebb, s maradandó magyar ifjúsági regényt teremtetted meg. Forró testvéri szeretettel ölellek érte, és gratulálok hozzá.” Ha valamelyikük irodalmi díjat kap, gratulálnak. Jubileumok, születési évfordulók alkalmával köszöntő levelet írnak, netán, köszöntő verset ajánlanak és küldenek egymásnak. A kor bezártságát, fojtott légkörét, a vidéki élet ingerszegénységét jelzi a levelekből kiolvasható hír-éhség, az egymás sorsa iránti visszatérő érdeklődés. A levelek közé meghívók, képeslapok, karácsonyi és újévi jókívánságok is kerülnek. Az irodalmi élet tágabb köréről tudósítanak azok a levelek, amelyek egy-egy könyv kiadói sorsáról, például a Takáts Gyula-Egry József: *Vizitükör* c. kötetről, vagy Csorba Győző *Faust*-fordításáról, egy-egy folyóirat belső ügyeiről szólnak. A levelek hangja mindig őszinte, baráti. Néha abból tudjuk meg a levélírók véleményét, gondolatait, amit nem mondanak ki, amit elhallgatnak.

Milyenek ismerjük meg a levelekből a két levélíró, a két költőt? Ahogy múlik az idő, a levelek hangja úgy lesz egyre melegebb, bensőségebb. Vita, félreértés, nézeteltérés sosem zavarja meg kapcsolatukat, ilyenek nincs nyoma a levelekben. Ha a római emlékek valamelyiküknek az eszébe jutnak,

ha alkalom adódik ezeket fölidézni, a levelek szövege mindig átmelegszi, a hang személyesebb lesz. Mintha barátságukat életre szólóan ez az együtt töltött öt hónap alapozta volna meg. Ha hosszabb kihagyás után vesszük föl ismét a levelezés fonálát, Itália mindig fölidézhető, a közös élményekre mindig hivatkozni tudnak.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy Takáts Gyula és Csorba Győző barátsága két eltérő alkatú költő kapcsolata. A levelekből ez is kiolvasható. Mintha az emberi kapcsolatokra érvényes pszichológiai közhely igazolódna az ő esetükben is: az ellentétek vonzzák egymást. Takáts Gyula aktív, tevékeny és termékeny alkat, sokat ír. Csorba szófukar, költőként a tömörség, a kevéssel sokat mondás híve, keveset ír. Takáts gyakorlati, cselekvő ember, a valóságízű költészet híve. Csorba meditatív alkat, több küzdelemmel ír, kevesebbet dolgozik. Takáts a világ felé fordul, Csorba a világ történései elől a saját belső köreibe vonul vissza. A későbbi években ez mindkettőjükben kitapinthatóan tudatosul. Amikor Takáts Gyula 1982-ben elküldi Csorbának a *Helyettük szóljal* c. verseskötetét, a barát ezekkel a szavakkal köszöni meg a „görög” Takáts Gyula könyvét: „Számomra, aki meglehetősen szikár, száraz költészetet csinálok, határozott boldogság olvasni ezekben a képekben, színekben tobzódó verseket.” Takáts a „szótár nélkül élő világnak” ad szavakat. Csorba költészete viszont „meddő elmélkedés az amúgy is megoldhatatlanon”. 1989-ben egy újabb Takáts-kötet, a *Kövil az idő* darabjait olvasva Csorba Győző némi rezignációval ismét azt jelzi, hogy nagyon is tudatában van annak, hogy más-más életszemlélet és költészettelfogás hívei. „Nem tudtam megállni, hogy egyvégtében el ne olvassam. Megtörtént, igaz örömet találtam benne. Főként bölcs és alighanem egyetlen lehetséges öregkori emberi életszemléletedet és magatartásodat irigylem és helyeslem. Sajnos, én erre képtelen vagyok.” Fájdalmas fölismerés ez egy költői pálya végén. Ugyanakkor elgondolkoztató és vigasztaló szavak: eltérő alkatuk és ars poeticájuk nem fordította őket szembe egymással, volt erkölcsi erejük, és a különbségek fölé tudtak emelkedni.

Talán azért, mert mindkettőjük sorsában volt valami közös, valamiféle megélt azonosság. Ez pedig a vidéki élet hátrányainak és előnyeinek a tudatos megélése. Mindkettőjüket az alkati különbözőség ellenére szorosan összekötötte vidéki léthelyzetük. Mindketten ismerték a vidéken élő alkotó ember hátrányait. És mindketten úgy hoztak létre szuverén, egyéni, értékes, hiteles és egyetemes érvényű írói-költői életművet, hogy mindvégig megőrizték hűségüket a vidékhez.

Ezeknek a leveleknek a mai olvasó számára talán ez a ma is érvényes, legfontosabb üzenete.

Levelezőlap. Cím: Nagys. Takáts Gyula író úrnak Kaposvár Kováts Sebestyén u. 9. utána: Fonyód, Gyógyszertár. Feladó: Csorba Győző Pécs Városi Könyvtár

rovatának szerkesztője 1946. november 21-én ezt írta levelében a Kaposváron élő Takáts Gyulának: »Fodor A. versei szépek, egyet máris hozunk belőlük.« Ez a vers, címe *Találkozás*, még Fodor Andor néven látott napvilágot a Sorsunk 1946. évi 2. (novemberi) számában. Fodor András kéziratára Csorba Győző írt először nyomdajeleket.»

16. Takáts Gyula levele

Fonyód 946. XII. 5.

Kedves Győzőm,

levelezőlapodat ép ma kaptam kézhez, ugyanis én még mindig Fonyódon dolgozom. Ugyancsak így járt Bajcsa Bandi levelezőlapja, aki arról értesített, hogy nov. 24.-én Kaposban lesz és találkozót adott. Igen bánt ez az ügy is, de neki is azonnal írok. A Sorsunk is ezzel a küldeménynel érkezett.

Először levelezőlapodra válaszolok. Kopányi kötete¹ megvan, de sajnos otthon. Arra kérlek, ha nem találtok valakit addig, úgy várjátok meg és én a januári szám részére, úgy ünnepek táján, küldök egy kritikát, de előbb nem tudok. Ez a szám már kialakulóban van. Verseid közül a Fogyó világ² mély, teli igazával és tömör dallamával egyaránt „lángra gyúlt” bennem. Nem szeretek dicsérni, sok embert talán el is idegenítettem ezzel, de verseiddel mind melegebb barátságot kötök. Küldjél, ha tudsz, és írd is. – Ja, majd elfelejtettem, vigyázzatok a korrektúrákra. Sótér³ írásában sok a szedéshi-

¹ Garabonciás

² Megjelent Csorba Szabadulás és Összegyűjtött versek c. kötetében is. (p. 134.)

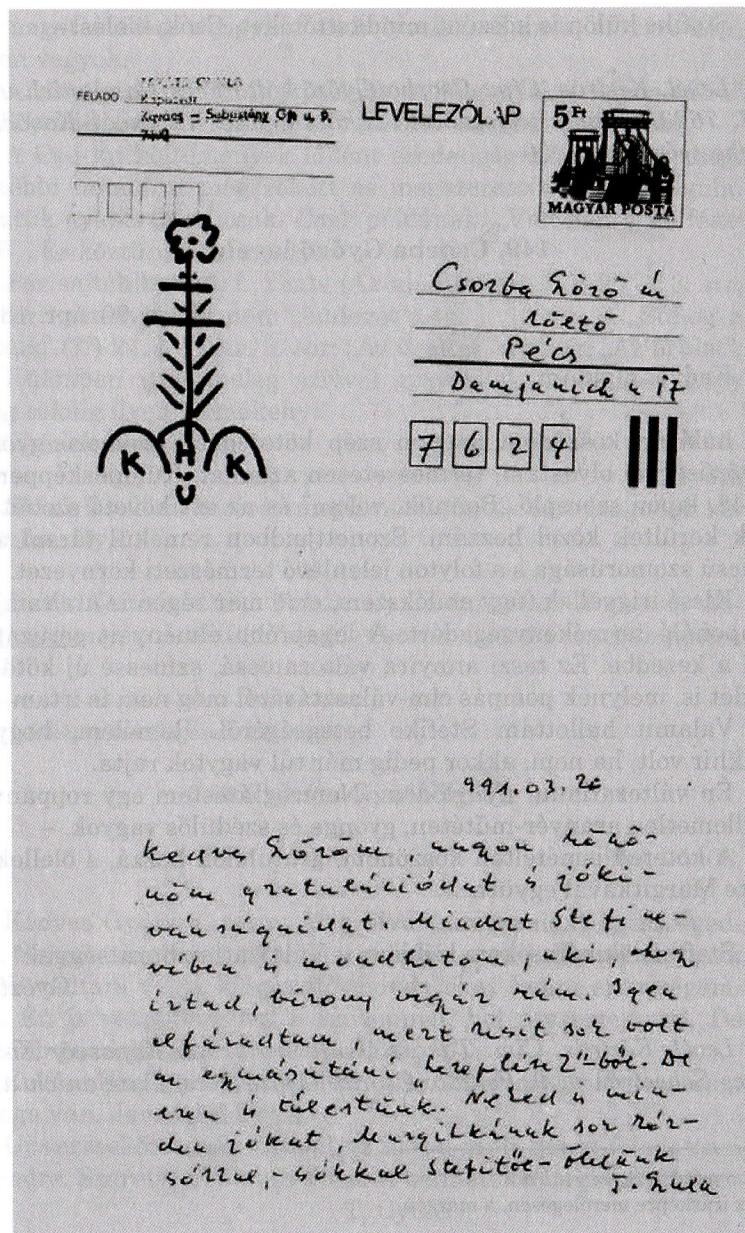
³ Sótér István (1913-1988) író, irodalomtörténész, akadémikus, egyetemi tanár.

Fonyód 946. XII. 5

Kedves Győzőm,

levelezőlapodat ép ma kaptam kézhez, ugyanis én még mindig Fonyódon dolgozom. Ugyancsak így járt Bajcsa Bandi levelezőlapja, aki arról értesített, hogy nov. 24.-én Kaposban lesz és találkozót adott. Igen bánt ez az ügy is, de neki is azonnal írok. A Sorsunk is ezzel a küldeménynel érkezett.

Először levelezőlapodra válaszolok. Kopányi kötete¹ megvan, de sajnos otthon. Arra kérlek, ha nem találtok valakit addig, úgy várjátok meg és én a januári szám részére, úgy ünnepek táján, küldök egy kritikát, de előbb nem tudok. Ez a szám már kialakulóban van. Verseid közül a Fogyó világ² mély, teli igazával és tömör dallamával egyaránt „lángra gyúlt” bennem. Nem szeretek dicsérni, sok embert talán el is idegenítettem ezzel, de verseiddel mind melegebb barátságot kötök. Küldjél, ha tudsz, és írd is. – Ja, majd elfelejtettem, vigyázzatok a korrektúrákra. Sótér³ írásában sok a szedéshi-

150. Takáts Gyula levele

991. 02. 28.

Kedves Győzőm, leveled, melyet Csuha István¹ felolvasott 80. évfordulóm alkalmából, nagyon megindított. Először, mert váratlanul ért, azután pedig úgy megrohantak barátságunk emlékei, hogy azóta is hatásuk alatt vagyok. Ritka az ilyen gesztus ebben a szikkadó és egyre durvább világban. Ezért aztán ide tettem soraidat az asztalomra figyelmeztetőnek. Igen, ilyennek kellene lenni, hogy ünnepek legyenek hétköznapjaink és tetteink és mondataink. Örülök, hogy barátodnak mondasz, s hogy érezhetem soraidból azt a szeretetet, amelyik egyedül teheti széppé az embert. Ölellek családdal együtt a régi szeretettel

Gyula

Levél. Kézírás. A levélpapír bal felső sarkában „TAKÁTS GYULA” feliratú bélyegző. A boríték nincs meg.

¹ Csuha István (1961-) irodalomtörténész, volt a *Jelenkor* szerkesztője is, ő volt *A város oldalában* c. beszélgető kötet szerkesztője és Csorba beszélgetőtársa-kérdezője.

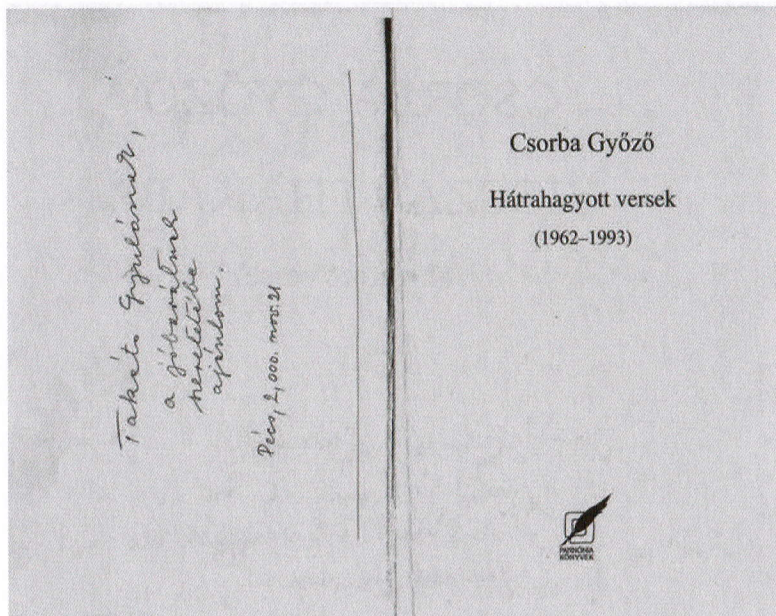
151. Takáts Gyula levele

991. 03. 26

Kedves Győzőm, nagyon köszönöm gratulációd és jókívánságaidat. Mindezt Stefi nevében is mondhatom, aki, ahogy írtad, bizony vigyáz rám. Igen elfáradtam, mert kicsit sok volt az egymásutáni „szereplések”-ből.¹ De ezen is túlestünk. Neked is minden jókat, Margitkának sok kézcsókkal, – csókkal Stefittől – ölelünk

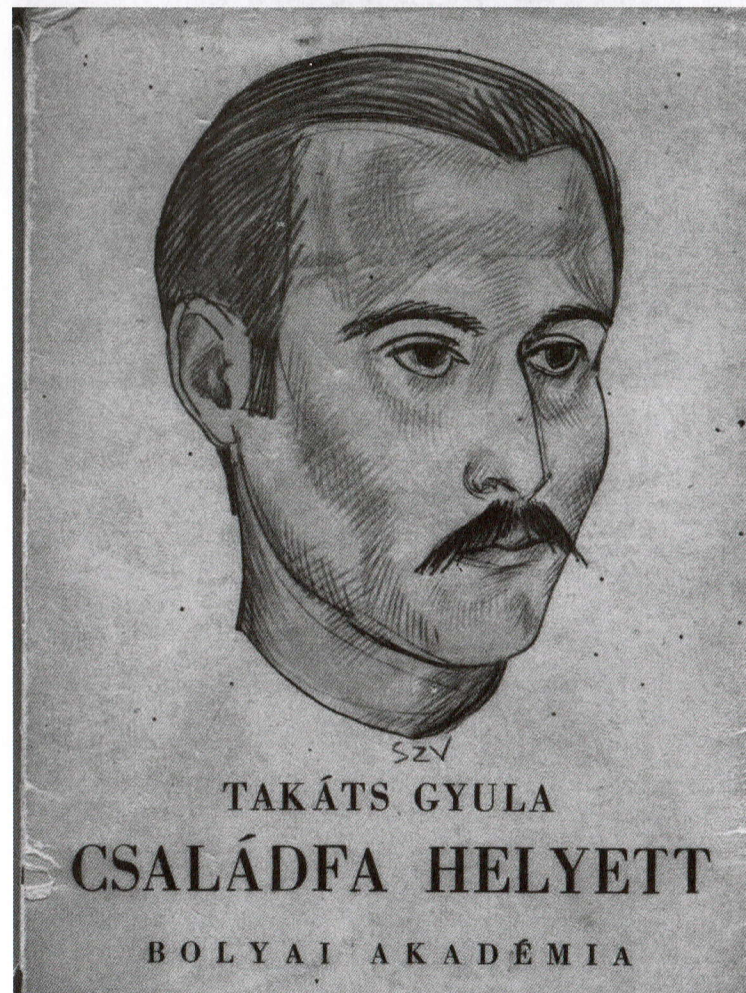
T. Gyula

¹ A költő 80. születésnapja körüli szereplések sokaságáról van szó.

*Takáts Gyulának, a jóbarátnak szeretetébe ajánlom.
Pécs, 2000. nov. 21.
(A szennycímlap verzóján az írásképre merőlegesen olvasható
ajánlás Csorba Győzőné kézírása.)*

RAJZOK, KÉPEK, DOKUMENTUMOK
CSORBA GYŐZŐ ÉS TAKÁTS GYULA ÉLETÉBŐL

*Szabó Vladimir rajza Takáts Gyuláról
az 1941-es kötet borítóján*

Martyn Ferenc: Csorba Győző, 1948

Dunántúli Írók első találkozója, Badacsonyi Rodostó Turistaház. Csorba kézírása a kép hátoldalán: „1946. május Badacsony Rodostó” (A datálás téves, helyesen 1947. május 3-4!)

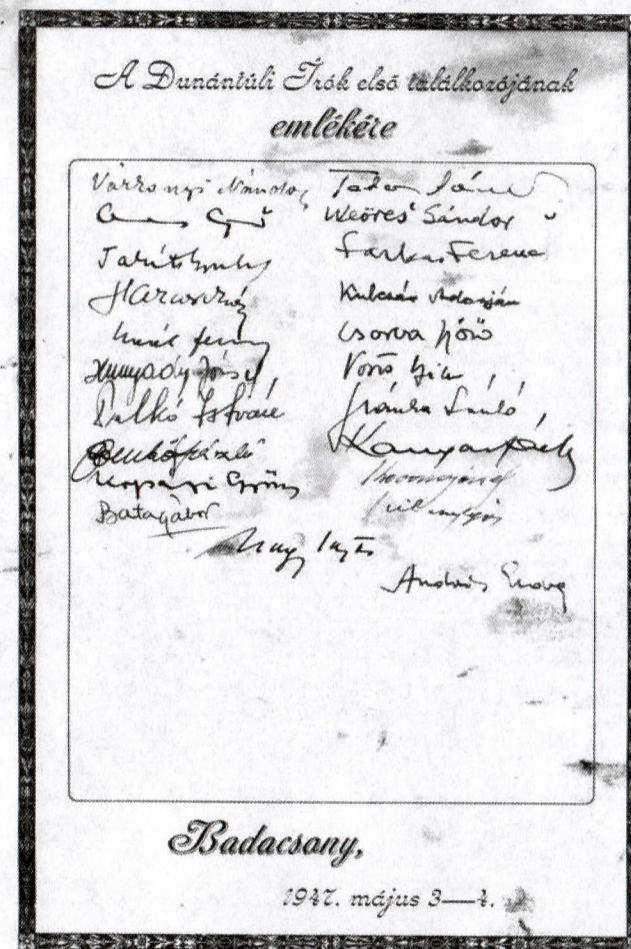
Dunántúli Írók első találkozója, Badacsony 1947. május 3-4.

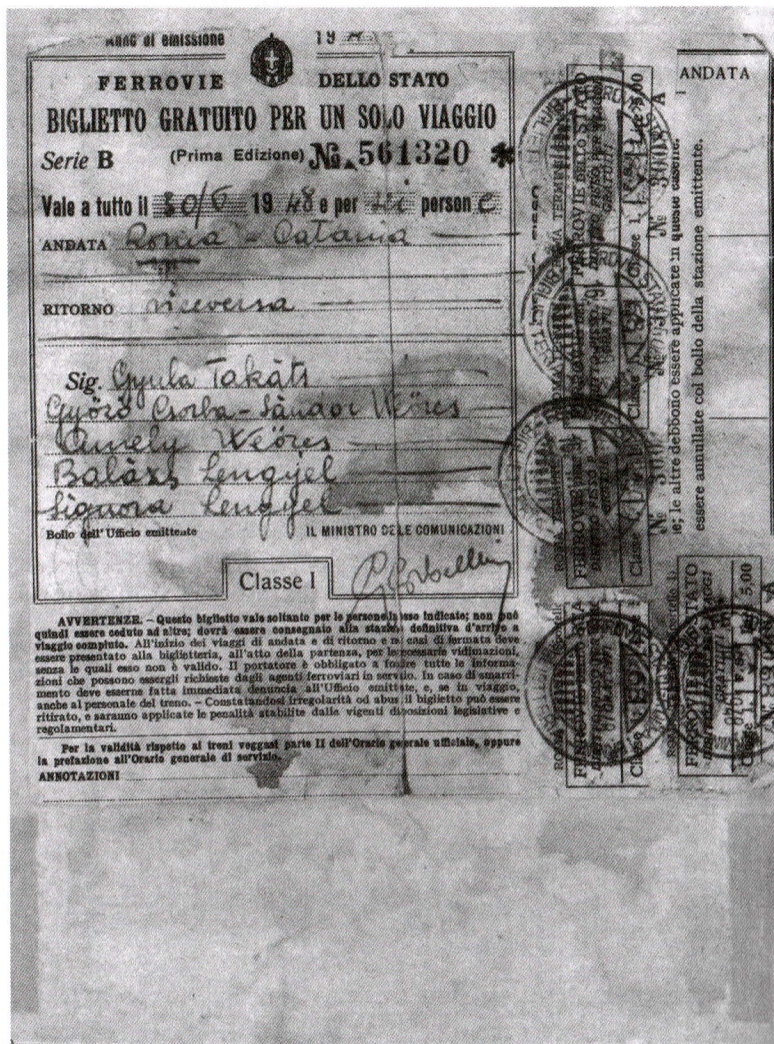
Dunántúli Írók első találkozója, Badacsony. A kép hátoldalán Csorba kézírása: „Badacsony Rodostó-panzió Tatay Sándoréknál 1946. május. Hunyadi Jóska fekszik Csorba Gy. áll” (A datálás téves, helyesen 1947. május 3-4!)

Dunántúli Írók első találkozója, Badacsony 1947. május 3-4.

A kötetben is szereplők alkotók közül pl. Várkonyi Nándor, Tatay Sándor, Weöres Sándor, Kulcsár Adorján, Hunyadi József, Kanyar József, András Endre és természetesen Csorba Győző és Takáts Gyula aláírásával.

Ingyenjegy 1948-ból, Roma-Catania útra, első osztályra, „viceversa”, „Sig. Gyula Takáts Győző Csorba – Sándor Weöres – Amely Weöres – Balázs Lengyel – Signora Lengyel” részére (Eredeti méret, a neveket Weöres Sándor írta a „biglietto”-ra.)

1961. júl. 29-én, a Pécsi Nyári Szabadegyetemen tartott irodalmi matinén. Felső sor: Pákolitz István, Csorba Győző, közepe sor Tüskés Tibor, Kende Sándor, Takáts Gyula, baloldalt elől Bárdosi Németh János

1961. júl. 29-én, a Pécsi Nyári Szabadegyetemen tartott irodalmi matinén. A hölgyeket nem ismerem, balról a második erősen takarva Kende Sándor, középen táskával Pákolitz István, mellette Bárdosi Németh János, a kép jobb szélén Takáts Gyula. Térdel Csorba Győző.

Berzsenyi ünnepség Niklán, a költő születésének 200. évfordulóján. 1976. májusban. A második sor közepén Bertók László, Csorba Győző, Tüskés Tibor. A kép előterében Fodor András és Takáts Gyula.

Kanyar József, Takáts Gyula és Csorba Győző 1976. május 11.-én Kaposváron. (Az időpont és a hely Csorba feljegyzése alapján.)

Takáts Gyula, Csorba Győző és Galsai Pongrácz, 1982. szeptember 2-án a Balatoni Írótalálkozón (Az időpont és a hely Csorba feljegyzése alapján.)

Csorba Győző

Simeon tűnődése

Stefirénér és Gyulának
tisztelező kézzel és
igaz baráti öleléssel
ajánlom, külön is a
„Becei görög”-öt.

Győző

Pén, 83. ok. 16.

Magvető Kiadó, Budapest

Stefikének és Gyulának tisztelő kézzel és igaz baráti öleléssel ajánlom, külön is a „Becei görög”-öt. Győző Pécs, 83. okt. 16.

CSORBA GYŐZŐ

VISSZA ITHAKÁBA

Válogatott versek

Stefirénér és Gyulának
tisztelező kézzel és
régirégi barátságunk ölelé-
sével küldöm.

Győző

Pén, 86. nov. 24.

Magvető Kiadó Budapest

Stefikének és Gyulának tisztelő kézzel és régirégi barátságunk ölelésével küldöm. Győző Pécs, 86. nov. 24.

TAKÁTS GYULA A SEMMI ÁRNYÉKA

Csorba Győzőnek
testvéri szeretettel és tiszta
barátsággal küldi

980. 3. 12

Takáts Gyula

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

*Csorba Győzőnek baráti szeretettel és tiszta barátsággal küldi
980. 3. 12 Takáts Gyula*

80. III. 22.
Benne 60 éves
közöntöm

*Csorba Győző bejegyzése az A semmi árnyéka c. Takáts kötet
borítójának belső oldalán a bal felső sarokban: 80. III. 22.
Benne 60 éves köszöntőm*

TÁMOGATÓK

Ádám Antal, dr. – Pécs
 Albert Gábor – Budakeszi
 Békés Sándor – Pécs
 Benedeczky István, dr. – Szentendre
 Bertók László – Pécs
 Dizseri Eszter – Budapest
 Dornbach Alajos – Budapest
 Gelencsér Attila – a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke
 Gráf József – Szigetvár
 Merhán Csűrös Miklós – Budapest
 Salamon Nándor – Szombathely
 Sarkady Sándor – Sopron
 Szántód Község Képviselőtestülete

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó (Tüskés Tibor)	5
Levelek	10
Utószó	149
Betűrendes mutató	161
Csorba Győző: Becei görög.....	175
Takáts Gyula: Emlékek, köszöntőbe Csorba Győzőnek	176
Takáts Gyula dedikációi Csorba Győzőnek.....	181
Takáts Gyula dedikációinak digitalizált változatai	185
Csorba Győző dedikáció Takáts Gyulának.....	201
Csorba Győző dedikációinak digitalizált változatai	203
Függelék (rajzok, fotók).....	213

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V Z

Csorba Győző neve összeforrott Pécsessel, Takáts Gyuláé Kaposvárral, hiszen mindketten egész életükben hűségesek maradtak a „szülőföldhöz”, Baranyához és Somogyhoz. Mindeközben az évek múltával, pályájuk kiteljesedésével mindketten egyre jelentősebb helyet vívtak ki maguknak a 20. századi magyar irodalomban. A gazdag és jelentős életművel rendelkező két Kosuth-díjas költő levelezéskötete alkotói és emberi kapcsolatuk hű tükre, a szellemi periféria, a „vidék” jelentős kulturális központjainak (Pécsnek és Kaposvárnak) a szellemi életébe is bepillantást nyújtó dokumentuma. A 155 közölt levél és egyéb dokumentum persze ennél is tágabb horizontot fog át: Budapesten át egészen Rómáig, a barátok és alkotótársak mellett a hazai szellemi élet számos neves szereplőjéig...

9789639893047

1.990 Ft